

PRAVILNOSTI U JADRANSKOJ NESONIMIJI

VLADIMIR SKRAČIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK: 808.62-311
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno: 1998-11-11
Received

Ovaj rad se nastavlja na rezultate istraživanja P. Skoka na jadranskim otocima. On nije kritika Skokovih spoznaja, koje su odreda točne, već neka vrsta dopune i komentara. Autor veću pozornost posvećuje malim otocima i jezičnim manifestacijama u njihovu imenu. Posebno se obrađuje razlozi koji uvjetuju gramatički rod u nesonima. Pravilnost koja uglavnom vlada kod velikih i naseljenih otoka (muški rod) nije na snazi kod malih i nenaseljenih (muški i ženski). Što se tiče duljine imena otoka, autor utvrđuje da je ime to kraće što je referent važniji (otok veći i naseljen) a to duže, pa i dvočlano, što je otok manji i nenaseljen. Iznimaka je mnogo osobito u drugoj skupini otoka.

Autor također razmatra pitanje koje se odnosi na podudarnost imena otoka i imena najvažnijeg naselja. Pet velikih otoka ne nosi ime po svojim naseljima, točnije, na njima ne postoje ojkonomi podudarni s imenom otoka. To su Mljet, Brač, Čiovo, Šolta i Dugi otok. Općenito se smatra da je do toga došlo s činjenice da se ni na jednom od njih u antici nije razvio grad. Ako je tako, postavlja se pitanje zašto se to nije dogodilo? No, odgovor na to pitanje izlazi iz okvira lingvističkih istraživanja.

Na koncu, autor razmatra tendencije u imenovanju otoka, posebno malih. Pokušavaju se odrediti semantička polja koja najviše sudjeluju u postupku denominacije, te se utvrđuje da su najzastupljeniji apelativi u nesonimima oni koje dolaze iz sfere geografskih termina i fitonima, te metafore.

1. Uvod

1.1. Nesonimija je dio toponimije, onaj dio kojemu su referenti otoci. Struktura toponimskih likova i zemljopisnih konfiguracija na otocima u svemu je bliska ili jednaka onima na obali, pa se nesonimija *de facto* ne bi trebala baviti

posebno tim konfiguracijama, već jedino otocima i akvatorijem kao specifičnim referentima. Ako se detaljnije i s povijesnog stajališta promotre imena otoka, lako će se ustanoviti da leksemi od kojih su ona građena ne predstavljaju nikakve specifične "otočne riječi", jer je razumna pretpostavka da su na sve otoke imenovatelji došli s kopna i da su imenovali prema ranije stečenu iskustvu. Pristupajući tako pitanjima nesonimije moglo bi se ustvrditi da ne postoji nikakva posebna otočna toponimija, već da je nesonimija samo klasifikacijska i sistematizacijska kategorija, više semantička nego jezična, više praktična i operativna nego sadržajna. No, ista bi se opservacija mogla primijeniti i na sve ostale segmente podjela: na hidronimiju, oronimiju, ojkonimiju... To je nužno kazati zbog toga što se toponomastika na svojoj jezičnoj razini u potpunosti uklapa u općelingvističku teoriju i zbog toga što je toponomastički znak samo jedna varijanta lingvističkoga znaka koji se ni po čemu sistemskom i bitnom ne odvaja od općelingvističkog.

Toponomastički sustavi su zakonita djeca starijih leksikoloških ili, drugačije kazano, svi toponimski likovi su nekadašnji apelativi. To što ih mi nismo u stanju uvijek "razumjeti" dolazi od toga što su imenovanja referenata i naknadna preoblikovanja toponimskih likova izvršena u sustavima, oblicima i postupcima koje uvijek ne poznajemo. Zbog velike želje za razumijevanjem sadržaja u toponimu, toponomastika je potpuno neopravdano poistovjećena s etimologijom.

Petar Skok je u poglavlju "Sistematika jadranske otočke toponimije"¹ postavio kriterije kojima se valja rukovoditi u toponomastičkim istraživanjima, osobito otočnima. Da Skok posebnu pozornost posvećuje etimološkom pristupu, to nije potrebno ni navoditi, no za razliku od mnogih situacija u kojima ne vodi računa o stanju na terenu, na ovom mjestu on i nejezičnim činjenicama određuje mjesto koje im pripada. Popisujući i istražujući istu građu, detaljnije i s nešto drugačijim pristupom, uočili smo neke pravilnosti koje Skoku možda i nisu promakle, ali ih je on, vjerojatno zbog drugačijeg pristupa, smatrao manje važnima ili pak nevažnima. Zato ovaj kratki osvrt nije ni kritika ni dopuna Skokovim postavkama, već vlastito viđenje istog problema.

Radi lakšeg praćenja, u ovom ćemo se izlaganju poslužiti dvama terminima koji se odnose na definiciju toponomastičkog znaka: to su referent, koji će označavati imenovanu stvarnost (*realia*) i toponimski lik, jezični oblik u kojemu se identifikacija te stvarnosti manifestira. Riječju, toponim nije ime, niti je prostor bez imena. Toponim je jedinstvo imena i prostora koji označuje.

1.2. Jadranski otoci

Jadranski otoci predstavljaju vrlo šarolik inzularni korpus. Može se bez bojazni od pogreške reći da ne postoje dva jednaka otoka. Jedino što im je u zemljopisnom smislu zajedničko jest to da su gotovo svi položeni paralelno s obalom, u takozvanom dinarskom smjeru pružanja. Ta je činjenica ostavila značajna traga u organizaciji plovidbe, konstituiranju naselja, utjecajima s obale i

¹ P. Skok, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, Jadranski institut JAZU, Zagreb, 1950., str. 256-268

djelatnostima otočana. Sva njihova raznolikost (veličina, oblik, biljni pokrov, karakteristična obala...) iščitava se u njihovim imenima - nesonimima. Isto tako i njihove sličnosti.

Dva fizička, nejezična elementa određuju jezično stanje svake toponimije. To su referenti (otoci) i imenodavci. Što se imenodavaca tiče, odlučujući je jezični sustav kojemu pripadaju, odnosno sustav kojemu su pripadali u prošlosti.

2. Referenti

2.1. Važnost referenta

Važnost referenta najčešće je podudarna s njegovom veličinom. No, i druge pojedinosti mogu igrati važnu ulogu: mjesto otoka na pomorskom putu (današnji svjetionici, Palagruža, Punta Planka), prisutnost velikih količina ribe u akvatoriju (Palagruža, Komati), strateška pozicija (Vrgada, Tureta u Komatima), opasnost za plovidbu (plitki braci i hridi), blizina kopna, itd. No, neprijepornim se pokazuje da je između svih tih pojedinosti sama površina otoka ona činjenica koja će najizravnije utjecati na potrebu za (ranim) imenovanjem.

Na velikom otoku (u jadranskim razmjerima)² postojali su svi uvjeti za život kao i na kopnu: prirodne vode, prirodna polja, dovoljno velike površine za ispašu stoke, poribljeni akvatorij, plitke uvale za lov povlačnim mrežama i izgradnju solana... Da su sve ove okolnosti utjecale na rano nastanjivanje otoka nije potrebno detaljnije obrazlagati. O tome nam jasno i nedvosmisleno svjedoče ostaci materijalne kulture: tumuli i liburnske gomile iz najranijih razdoblja, ostaci ili ruševine antičkih građevina i instalacija, kasnoantičke i ranosrednjovjekovne utvrde i crkvice.

Budući da svi imenodavci imenuju svojim jezičnim sredstvima, i budući da s veličinom otoka raste i vjerojatnost ranog nastanjivanja, to na jezičnom planu kao posljedicu imamo ime, redovito iz nama nepoznata jezika prvih nastanjivača, a to dalje praktično znači redovito nerazumljivo, etimološki teško protumačivo ili čak potpuno neprozirno. Tu bi se činjenicu, uz manje iznimke, moglo smatrati jednom od prvih pravilnosti jadranske nesonimije. Naime, od svih velikih i većih jadranskih otoka samo Dugi otok nosi hrvatsko ime. Potpuno je sigurno da je ono hrvatsko samo po izboru leksema, jer usporedba sa starijim potvrđama pokazuje da je riječ o prevedenici starijeg romanskoga (*Insula Magna, Insula Majori, Isola Longa, Isola Grossa*, itd.).³ Sva su ostala imena

² Koji je realno veliki otok teško je reći. Jedino što se pouzdano čini u definiciji veličine otoka jest to da je veliki veći od manjega, pogotovu onoga koji mu je u blizini. Odatle u jadranskoj nesonimiji toliki broj determinanata *veliki/mali* za nešto što se, barem u svjetskoj inzularnoj praksi, smatra malim. Naime, čini se da se prema svjetskim kriterijima, koji su također nepouzđani, ni jedan jadranski otok ne bi mogao ubrojiti u velike.

³ Zašto Dugi otok nema ime iz starijeg predrimskog sloja, odnosno zašto ga nije sačuvao ako ga je imao, a mora se pretpostaviti da ga je imao, pitanje je o kojemu se raspravljalo, ali ne sustavno. Većina se povjesničara slaže da je do toga došlo zbog činjenice što se na Dugom otoku nije uspio obrazovati grad u antici kao na nekim drugima, katkada i manjim otocima, a nije se uspio obrazovati zbog premoćnog gradskog centra na kopnu u čijoj je utjecajnoj sferi živio kroz čitavu svoju povijest. Istom se razlogu pripisuje i nepostojanje podudarnosti između imena najvećeg naselja i imena otoka.

velikih jadranskih otoka predslavenska: Krk, Cres, Lošinj, Pag, Rab, Šolta, Brač, Hvar, Vis, Lastovo, Mljet i Korčula, isto kao i imena većine naseljenih kvarnerskih, zadarskih, šibenskih, splitskih i dubrovačkih otoka: Unije, Srakane, Susak; Vir, Silba, Olib, Premuda, Škarda, Ist, Molat, Rava, Sestrunj, Iž, Rivanj, Ugljan, Pašman, Vrgada; Murter, Žirje, Kaprije, Krapanj, Zlarin; Šolta, Čiovo, Biševo, Jakljan, Šipan, Lopud i Koločep.⁴

2.2. Gramatički rod nesonima

Drugom bi se jezičnom konstantom, kada je riječ o nastanjenim otocima, mogla smatrati činjenica da je većina imena velikih otoka muškoga roda, što suponira hrvatsku imenicu *otok*. Skok izdvaja samo Šoltu i Korčulu za koje znamo da su im starija potvrđena imena također bila u muškom rodu (Sulet i Krkar).⁵ Međutim, kada je riječ o nešto manjim, ali ipak naseljenim otocima, lako se može uočiti da to pravilo nije tako postojano kao prethodno. Veliki je naime broj naseljenih otoka kojima su imena u ženskom rodu: *Unije, Srakane, Premuda, Škarda, Silba, Rava, Vrgada i Kaprije*. Upada u oči da svi ti otoci leže u sjevernom Jadranu, pa bi se tu činjenicu moglo pripisati blizini Zadra i Venecije.⁶

No kada je riječ o malim i nenastanjenim otocima, pravilnošću bi se moglo smatrati nepostojanje pravilnosti, kako u samu izboru leksema (idioglotski ili aloglotski), tako, i u vezi s tim, u izboru roda imenice: muški ili ženski, ovisno o tome je li suponirana imenica *isola, sika, otok ili školj*.⁷

Mnogo je razloga koji su utjecali na takvo stanje. Prvo, mali otoci, napose zadarsko-šibenskog arhipelaga, nalazili su se u zoni intenzivna ribarstva, dakle u zoni iznimno jakog utjecaja imenodavaca - ribara sa susjednih obala (Mlečana, Jakina, Čezota i Puljiza), a prije njih općenito Romana. Drugo, zanimanje Hrvata za ribolov u trenutku konstituiranja imena iznimno je malo. Na to nas upućuje i distribucija toponomastičke građe na samom otoku (aloglotska na samoj obali, idioglotska u unutrašnjosti otoka i u polju).⁸ Treće, većina karata - mogućeg medija za prenošenje toponomastičke obavijesti - napravljena je i redigirana na

⁴ Hrvatska imena, čini se, nose: Ilovik, Zverinac, Ošljak, Prvić, Drvenik i Svetac.

⁵ Još starija ženskog roda *Corcyra (Nigra)* i *Solenia*. Isti proces možemo pratiti i kod promjene roda u imenu otoka Vrgade, u kojem se kronološki potvrđuju sva tri sloja: u latinskom ženski *Rubricata* (insula), u hrvatskom muški *Lapkat* (otok) i u venecijskom ženski *Vrgada* (isola), uz mnoge prijelazne oblike.

⁶ Ovdje je svakako važno napomenuti da venecijski idiom nije onaj u kojemu je i nastala većina tih imena. Već Ravenjanin, u VII. st., spominje Vrgadu i Premudu, a Porfirogenet u X. Vrgadu, Silbu, Škardu i Premudu.

⁷ U toj je skupini potreban veliki oprez, jer su mnoga imena ženskog roda autohtone hrvatske tvorbe, najčešće s dočetcima *-ica, -ina, -ača, -ara* s pretpostavljenom aloglotskom imenicom *sika/sikica*, u trenutku nastajanja imena, prihvaćenom u čakavski leksički fond kao apelativ za mali otok: *Bačvica, Bačvina, Brušnjača, Crnikovica, Čašica/Sačica, Grižica, Komorica, Košara, Košarica, Kozina, Križica, Oštrica, Pleščina, Smokvica, Sušica, Tegina, Sestrica*... S druge strane, ni muški rod nije uvijek garancija da je riječ o hrvatskom imenu, jer uz imenicu *otok* u trenutku imenovanja već supostoji, isto tako aloglotski, ali od čakavaca obočana u potpunosti prihvaćeni *školj*.

⁸ O toj distribuciji pisali smo na više mjesta, posebno: V. Skračić, Odras ljudskog rada u obalnoj toponimiji sjevernodalmatinskih otoka, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 26 (16), Zadar, 1988., str. 17-34 i u knjizi *Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka*, Književni krug Split i Matica hrvatska Zadar, 1996., posebno str. 392-395 i 404-408.

talijanskom i za potrebe onih (pomoraca, prije ostalih) koji su se tim jezikom služili. Konačno, u trenutku kada Hrvati pristupaju obali, inzularni toponomastički korpus uglavnom je konstituiran.⁹ Kako su gramatički morfemi za ženski rod isti u hrvatskom i talijanskom (venecijskom), oni se bez poteškoća prihvaćaju kao nešto jezičnom izrazu novih korisnika akvatorija potpuno blisko.

To su razlozi postojanju golemog broja nesonima u ženskom rodu. Njihova je kocentracija izrazita baš u sjevernodalmatinskom akvatoriju (moćno ribarstvo i izrazit jezični utjecaj moćnog grada na obali). Da je taj korpus velik, evo primjera samo iz zadarsko-šibenskog arhipelaga: *Aba, Bisaga, Balabra, Dajna, Dragunara, Dvainka, Funestrata, Galijola, Gira, Hripa, Hulija, Idula, Jadra, Kasela, Katina, Kotula, Krbela, Krknata, Kudica, Kurba, Levrnaka, Lunga, Lucijeta, Lavsa, Mana, Masarine, Panitula, Piškera, Pulara, Rakita, Ravica, Sandela, Skala, Skrižanja, Svršata, Šćitna, Šipnata, Tmara, Tarmarka, Trata, Vaka*. Neki se, poput *Abe, Bisage i Galijole*, ponavljaju više puta.

Treba i ovdje uočiti da se suponirana imenica *isola*, jednako kao u hrvatskom slučaju *otok*, nikada ne javlja u samom imenu otoka.¹⁰ Ta se pravilnost, međutim, ne odnosi na sve apelative, geografske termine, pomoću kojih se izriče pojam otočnosti. Ostali: *školj, sika* (kada je otok)¹¹ i *greben* vrlo su česte sastavnice višečlanih nesonimnih likova: *Burnji Školj, Finkin Školj, Velarski Školj, Božavski Školj, Luški Školj* itd. (39 potvrda u zadarsko-šibenskom arhipelagu); *Ravna Sika, Plika Sika, Zmorašnja Sika, Gornja Sika* itd. (26 potvrda); *Južnji, Zmorašnji i Srednji Greben*. (3 potvrde). Zašto imenice *otok* i *isola* ne ulaze u sastav višečlanih sintagmi, a *sika, školj* i *greben* ulaze, to zaista treba još istražiti.

Muški rod u imenima malih otoka redovitiji je nego ženski. Iako je teško, ako ne i nemoguće svaki put prodrijeti u semantičke razloge koji su jednom dali poticaj u jednom a drugi put u drugom smjeru, čini se da na jezičnom planu rodom u imenima malih otoka najčešće upravlja jezik imenovatelja. Za ilustraciju takva stanja uzet ćemo dvadeset kornatskih otoka kojima je zajedničko to što se svi nalaze u pučinskom kornatskom nizu i da se pružaju u lancu (doslovno jedan za drugim). Iz popisa proizlazi da imena alterniraju u gramatičkom rodu iako su otoci po svemu jedan drugome bliski: *Škuj, Žakan, Lunga, Gominjak, Vodenjak*,

⁹ Iako je ovdje riječ samo o nesonimima, radi cjelovitosti prikaza treba baciti pogled na otočno kopno. Spisi zadarskih bilježnika XIV. i XV. stoljeća, doba koje se uglavnom poklapa s vremenom nastanka prvih karata, pokazuju stanje sasvim različito od obalnoga. U tim dokumentima, pretežitno ugovorima o zakupu, prodaji ili najmu, riječ je redovito o obradivom zemljištu koje gotovo beziznimno nosi hrvatsko ime. Vidi E. Hilje, Prilog povijesnoj topografiji zadarskog otočja, *Folia onomastica croatica*, 3, Zagreb, 1994., str. 49-76.

¹⁰ Oblik *izola* potvrđen je međutim u imenu slovenskog grada na jadranskoj obali. S druge strane, ponovno je zanimljiv primjer Dugog otoka. Nismo naime nikada čuli ni na otoku ni u Zadru da ga netko zove *Ižulom*. Međutim, murterski ribari, Kurmatari, upravo su ga tako zvali kada su tamo išli u lov na jastoge (u godinama kada je SW strana Dugog otoka bila otvorena za lov): Ribati *pod Ižulun*, poji *pod Ižulu*. Stati *ispod Ižule*... Od koga su to preuzeli?

¹¹ Geografski termin *sika* označava različite stvamosti na raznim točkama Jadrana: od podvodnog grebena u sjeverozapadnom dijelu zadarskog arhipelaga, preko geografskog termina za svaki otok u Kornatima, do apelativa kojim se označava gotovo svaki kamen uz obalu (južni Jadran).

Prišnjak, *Kasela*, Gustac, Kolobučar, *Lavsja*, *Panitula*, Škanj, *Piškera*, Rašip, *Mana*, Balun, Borovnik, *Levrnaka*, Obručan, *Sestrica*. Jedino što ih čini različitim jest njihova "funkcija". Naime, svi otoci s imenima ženskog roda bili su u trenutku intenzivnog kornatskog ribarstva i poznate ribarske pošte.

Iako malobrojna, posebnu pozornost privlače, kada je riječ o rodu u nesonima, imena otoka srednjeg roda. Pitanje se odnosi na naseljene otoke *Lastovo*, *Čiovo* i *Biševo* i nenaseljeno, *Zečevo*, u prošlosti još *Sansicovo* (današnji Susak).¹² P. Skok je kategoričan. Riječ je o pridjevima srednjeg roda koji iskazuju neko svojstvo suponirane imenice *ostrvo*.¹³ P. Šimunović pobija Skokovo mišljenje dokazujući da se areal apelativa *ostrvo* u toponimiji rasprostire istočno od zone o kojoj se nalaze dotični otoci. Na tvorbenom planu, na primjeru *Lastova*, Šimunović pokazuje da je *-ov* infiks umetnut između osnove *Last-* i ktetičkog dočetka *-ski* radi lakšeg izgovora. Naknadnim ispadanjem dočetka ostao je poimeničen pridjev na *-ovo*.¹⁴ Je li to tumačenje prihvatljivo i za imena ostalih otoka iz ove jezične skupine?

2.3. Duljina imena

Jedna od toponomastičkih pravilnosti koja stoji u vezi s veličinom i važnošću referenta jest i duljina toponimskog lika. Bez poteškoća se može ustvrditi, analizom toponimskih likova, da su oni to kraći što je referent važniji i to duži što je vrijednost referenta manja. Većina velikih hrvatskih otoka imaju jednosložna imena: *Krk*, *Cres*, *Pag*, *Rab*, *Brač*, *Hvar*, *Vis*, *Mljet*, rjeđe višesložna: *Lošinj*, *Korčula*, *Lastovo*. Ako se ponovno isključi Dugi otok, ni jedan dvočlano. Međutim, kada je riječ o malim i udaljenim otocima i hridima, posebno tamo gdje je inzularna koncentracija velika, dvočlano ili čak višočlano ime može se smatrati pravilnošću. Najčešći determinanti su pridjevi koji iskazuju u kakvom su odnosu dva susjedna otoka: *veli/veliki* : *mali* (za veličinu); *donji* : *gornji/burnji*, te *južnji* : *zmorašnji* (za položajni odnos); *luški*, *bargujski*, *velarski*, *molajski*, *božavski*... (za priprijalni odnos) itd. Jedino se u nesonimiji i toponimiji morskog dna koriste perifrastičke konstrukcije. U njima se pridjevski determinant zamjenjuje aloglotskom imenskom konstrukcijom u pridjevskoj funkciji. Model: *Kalhatin od Gustaca*, *Kalahatin od Ropotnice*, *Brak od Blitvice* itd. Takve su konstrukcije rijetke na otočnom kopnu, dok su na obali i kontinentu potpuno nepoznate.

2.4. Postojanost imena

Da je veličina i važnost referenta onaj čimbenik koji odlučuje o sudbini toponimskog lika, neprijeporno pokazuje i postojanost imena. Pod postojanošću podrazumijevamo identičnost ili sličnost oblika u kojem se ime javlja od prve potvrde do danas. Ta je stabilnost ponovno u izravnoj korelaciji s veličinom otoka: *Kurikta*, *Kerso*, *Arba*, *Pagus*, *Solenta*, *Pharos*, *Bratia*, *Issa*, *Korkyra*, *Meleta*,

¹² Srednjeg su roda još *Šilo* (više puta), *Gumno* i *Šćedro*. Prva dva su metafore, a što je *Šćedro* ne znamo. Samo, čini se da nije pridjev, kako navodi Skok, 1950., str. 189.

¹³ P. Skok, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, 1950., Zagreb, str. 46, 189, 221 i osobito 247.

¹⁴ P. Šimunović, *Istočnojadranska toponimija*, Logos, Split, 1986., str. 94.

*Ladesta...*¹⁵ prepoznajemo danas kao *Krk, Cres, Rab, Pag, Šolta, Brač, Hvar, Vis, Korčulu, Mljet, Lastovo...* Već kod manjih nastanjenih otoka javljaju se i kolebanja i zamjene: *Kolenti/Srimač/Murter, Premuda/Dlačnik, Boal/Čiovo, Zironal/Drvenik, Sveti Andrija/Svetac, Kornati/Stomorin...*, dok kod malih otoka, posebno onih udaljenih od centara toponomastičke iradijacije ili u sferi jezičnog interesa više toponomastičkih središta, vlada potpuna konfuzija. Ilustrativan su primjer Kornati. Tako za isti otok imamo u suvremenoj sinkroniji po dva i više imena: *Lončarić - Mala Balabra, Glavočić - Krbarić, Velika Sestrica - Tajer, Kolobučar - Otočevac - Turčin, Vodeni Opuh - Pliki Opuh - Buha, Sikica - Pinezelić - Tovar - Tovarnjak* itd.

2.5. Podudarnost imena otoka i imena najvažnijeg naselja

Naposljetku, u vezi s nastanjenim otocima, može se ustvrditi inače opće prihvaćenu činjenicu i pravilo da otok i najvažnije naselje na njemu (ili ono koje je nekada bilo najvažnije) nose isto ime. To pravilo vrijedi beziznimno na malim naseljenim otocima s jednim (Premuda, Ist, Škarda, Olib, Silba, Zverinac, Sestrunj, Rivanj, Vrgada...), pa i s više naselja (Molat, Iž, Murter, Prvić, Šipan), ali nije tako rigorozno kada je riječ o velikim otocima s mnogo naselja. Iznimke su Šolta, Brač, Dugi otok, Čiovo i Mljet. Razlozi koji su doveli do takva stanja sigurno su nelingvističke prirode, no njih bi tek trebalo sustavno istražiti.¹⁶

Važnim referentom, kako je već kazano, može biti i mali otok, ako se našao na pomorskom putu ili je na bilo koji način utjecao na sigurnost plovidbe. Razumije se da će i imena takvih otoka biti iz najranijih jezičnih slojeva, često teško ili potpuno neprotumačiva. U takve otoke ubrajamo prije svega one iz Ravenjaninova popisa, a kojima ni danas ne razumijemo imena niti ih sa sigurnošću možemo povezati s nekim od danas poznatih nesonima.¹⁷

3. Tendencije u imenovanju

Budući da je jezični sustav konstanta implicitna postojanju samog toponimijskog sustava i da njegovi korisnici na svim točkama globusa, pa tako i na otocima, raspolazu istim intelektualnim, perceptibilnim i konceptualizacijskim sposobnostima, to će na izbor imena utjecati ona obilježja otoka koja i u drugim toponomastičkim skupinama najčešće odlučuju o imenu: specifičnost terena i njegov izgled, postojanje vode, biljni pokrov, životinjski svijet... Da bi se pouzdano moglo odgovoriti je li nesonimija specifičan sustav i u kojoj se mjeri razlikuje od drugih toponomastičkih disciplina (ako se razlikuje), bilo bi

¹⁵ Izabrani su oblici imenâ otokâ koji se najčešće koriste u stručnoj javnosti.

¹⁶ Ipak se čini da bi se mogao nazrijeti smjer u kojemu bi valjalo vršiti istraživanje. Prvo, već je utvrđeno da se ni na jednom od tih otoka nije razvio grad u antici. Drugo, iako je većina velikih otoka izdužena, tri od njih pet su izrazito izdužena (jedan se i zove Dugi), što je moglo negativno utjecati na konstituiranje grada. Treće, utjecaj grada na obali.

¹⁷ U zadarsko-šibenskom arhipelagu mogli su se nalaziti ovi neidentificirani Ravenjaninovi otoci: *Biperaria, Figlina, Dicera, Nisiris, Saroni*. Vidi S. Čače, Prilozi topografiji i toponimiji istočnojadranskog otočja od antike do srednjeg vijeka, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 34, str. 45, passim.

neophodno otočno stanje usporediti s kontinentalnim. Potrebna su dakle sustavna istraživanja toponimije obalnog zaleđa. Dok se to ne učini, samo ćemo naznačiti motivacijski prostor iz kojega dolaze poticaji za imenovanje na otocima.

Osim već navedena podataka da se u imenima malih otoka ne nalaze apelativi *otok* i *izola*, a nalaze *školj* i *sika*, karakteristično je u nesonimiji da se mnoga imena otoka ponavljaju, nekada i u istim arealima.¹⁸ Izrazito krševita obilježja terena iskazana su semantizmom 'kamen– bilo u domaćoj (*Kamik*, *Kamičac*, *Kamenjak*..., 14 potvrda), bilo u aloglotskoj realizaciji: *Lavdara*, možda *Lavs*, *Masarine*...¹⁹, ili semantizmima kamenu bliskih osobina: *babuj* (5 potvrda), *brus* (4), *gol* (4), *beli* (2).

Na drugom su mjestu po zastupljenosti u imenu mediteranske biljke, kako kulturne tako i one kojima su prekriveni neobrađeni dijelovi otokâ. Među prvima najčešća je maslina (*Maslinjak*, *Maslovac*... 10 otoka), smokva (*Smokica*, *Smokvenjak*... 7 otoka), a među drugima crnika i mirta (*Crnikovac*, *Crnikovica*..., *Mrtjenjak*, *Mrtvač*, *Mrtovnjak*... svaka po 6 potvrda). Među životinjama dominira semantizam 'magarac– u likovima *Tovarnjak* (5x) i *Ošljak* (3x), među pticama caparan (*Caparinjak*, 3 potvrde).

Otoci, posebno mali, svojim oblicima izazivaju razne asocijacije, pa je metaforični postupak vrlo čest u određivanju imena. Budući da je u konkretnom slučaju riječ o akvatoriju s golemim brojem otoka (540), to je prirodno da se mnogi nalaze u neposrednom susjedstvu, u nekoj vrsti obiteljske zajednice. Zato je iznimno bogato potvrđen semantizam 'sestrica– (15 puta). Spominju se *dide* i *baba*, a od ostalih *bisaga* 'otok s dva vrha– (9 puta), zatim *galija* (najčešće u obliku *Galijola* i *Galija*... 6 otoka) itd.

4. Zaključak

Hrvatski otočni prostor nije dostatno istražen. To nije samo jezični problem, ali jest i jezični. Bolje su poznate jezične činjenice koje se odnose na važnije referente, to jest velike otoke, jer su oni kroz čitavu povijest bili predmetom dokumentiranih potvrda, naročito kartografskih. Mali i osobito nenaseljeni otoci bili su manje zanimljivi i kartografima i samim korisnicima susjednih naselja. Zbog toga su jezično slabije poznati. Starija imena malih otoka prekrilo je mladi jezični sloj, pa su ona osobito zanimljiva za nacionalnu lingvistiku. Na ovoj točki razmatranja treba ustvrditi da mnoge odnose u otočnoj toponomastici nije moguće opisati, jer ne postoje kvalitetni (terenski) popisi. Dok se oni ne učine, neke će konstatacije ostati na razini opažanja i natuknica za razmišljanje.

¹⁸ Tako u Kroatima imamo više *Aba*, *Gustaca*, *Prišnjaka*, *Bisaga*, *Sestrica*, *Ravnih Sika*... Koncentracija istih toponimskih likova na malom prostoru izaziva stanovitu konfuziju u identifikaciji referenata. Ona je osobito izražena kod onih koji se zbog nepoznavanja lokalnog toponomastičkog stanja služe kartama. Lokalno stanovništvo rješava problem dodavanjem determinanata, ako takvi determinanti nisu već integrirani u lik toponomastičke sintagme: *gornji*: *donji*, *veliki* : *mali*, *zmorašnji* : *južnji* itd.

¹⁹ Svi se podaci odnose na otoke iz zadarsko-šibenskog arhipelaga.

Ustanoviti što je u otočnom imenodavnom sustavu konstantno, a što varijantno, što podudarno a što divergentno, ozbiljan je zadatak. Njegovo pouzdana razrada i eventualno rješenje dalo bi odgovor na brojna pitanja iz ovog slabo poznata jezičnog prostora. Ono što se može s više-manje sigurnosti ustvrditi, na današnjem stupnju poznatosti građe, jest da o stanju u nesonimiji - a u onomastici je redovito tako - odlučuju činjenice i nejezične (semantičke) i jezične (sistemske) provenijencije. Ako su ove druge uglavnom poznate (dijalektološka istraživanja na otocima u znatnoj su prednosti pred onomastičkima), prve velikim dijelom nisu.

No, u svakom slučaju, valja na kraju konstatirati da i ovaj prilog pokazuje stanoviti stupanj podudarnosti između nejezičnog i jezičnog. Naime, mnoga su formalna (jezična) rješenja u imenima hrvatskih otoka (rod, tvorba, izbor leksema) uvjetovana potpuno nejezičnim činjenicama kao što su veličina otoka, rana doseoba i eksploatacija, pripadnost odrđenoj zajednici...

Vladimir Skračić: REGULARITIES IN ADRIATIC NESONYMIA

S u m m a r y

This work is a continuation of the research which has been carried out on the Adriatic islands by P. Skok. It is not a critique of Skok's insights which are all valid but a kind of supplement and commentary. The author pays greater attention to small islands and the language manifestations in their names. Reasons which condition grammatical gender in nesonyms are given special attention. The regularity which generally prevails on large and populated islands (masculine gender) does not apply to small and uninhabited islands (masculine and feminine gender). The author established that as far as the length of the name is concerned, it is shorter the more important is the referent (larger and inhabited islands) and it is longer, consisting even of two terms, if the island is smaller and not inhabited. There are many exceptions especially in the second group of islands.

The author also addresses the question pertaining to the correspondence between the name of the island and the name of its most important settlement. Five large islands are not named after their settlements, more precisely, there are no names of settlements on them corresponding with the name of the island. These are the islands of Mljet, Brač, Čiovo, Šolta and Dugi otok. It is generally assumed that this is the case because in antiquity no town developed on the these islands. If this is the case, the question arises why did this happen. A possible answer to this question falls outside the framework of linguistic inquiry.

In conclusion the author glances at the tendencies of naming islands, especially the small ones. An attempt is made to determine the semantic fields which are most prominent in the procedure of denomination and it is concluded that the most representative appellatives in nesonyms are those coming from the sphere of geographical terms, phytonyms and metaphors.